

A KORAI MAGYAR TÖRTÉNET KUTATÁSÁNAK ÚJ RÉGÉSZETI PROGRAMJA

TÜRK ATTILA¹

A magyarság „őstörténetével” kapcsolatos elképzelések és a magyar honfoglalás mint történelmi esemény a mai magyar identitás szerves részét alkotják. Történeti-régészeti kutatásuk, illetve az újabb eredmények folyamatos közlése ezért a magyar tudományosság alapvető feladata. A magyarok elődeinek története az írásos emlékeket tekintve meglehetősen forrásszegény kutatási terület. Ugyanakkor a régészet – mint folyamatosan és napjainkban már rohamosan gyarapodó adatbázisú tudományág – kiemelkedő jelentőséggel bír e téren. Elmondható ez akkor is, ha a régészeti leletek és leletösszefüggések közvetlen történelmi értékelésénél ma már sokkal szigorúbb módszertani követelményeknek kell érvényesülni. Különösen igaz ez az egyes leletek népcsoportokhoz kötése, vagyis a leletek etnikai azonosítása esetében. Az alapvető kérdés ugyanis az, hogy a korábban azonosított nyugat-szibériai őshaza, illetve az Uráltól a Kárpát-medencéig terjedő hatalmas terület régészeti anyagából mi kapcsolható a magyarság évszázadokon át tartó, a kora középkorban lezajlott vándorlásához. Vagy más megközelítésben, a korábban rekonstruált őshaza és az írott forrásokban is említett szállásterületek elhelyezkedése meggyőzően bizonyítható-e az újabb régészeti leletek tükrében.²

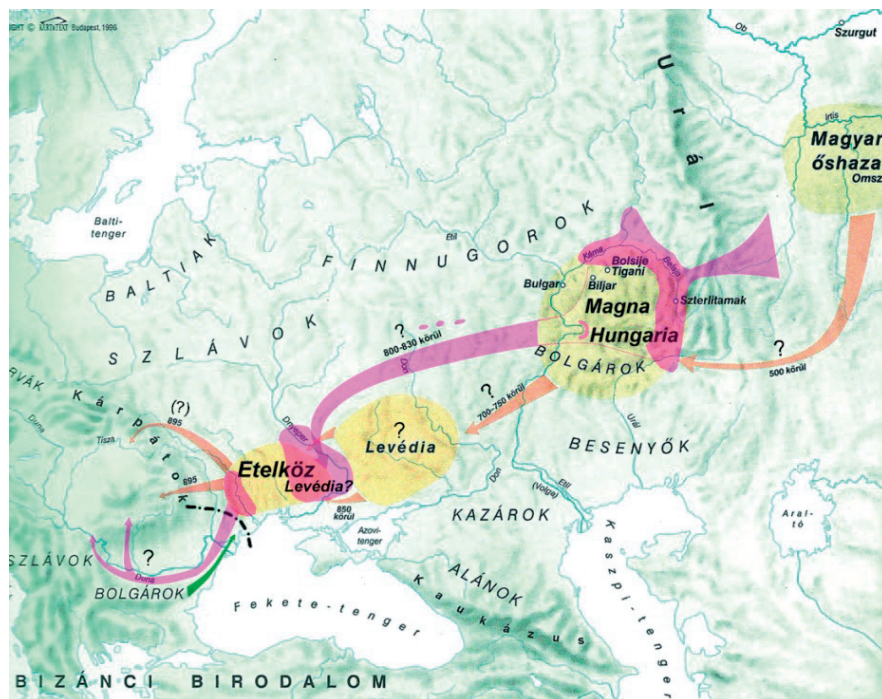
A kutatás számára a legfőbb nehézséget az Uráltól a Kárpátokig terjedő hatalmas régió teljes kora középkori leletanyagának folyamatos áttekintése, szűrése és értelmezése jelenti. A nyelvészeti kutatások, természetföldrajzi rekonstrukció, régészeti emléktanyag és a területen élő különböző népcsoportok néprajzi vizsgálata alapján ugyanis az eddigi kutatás Nyugat-Szibéria területére helyezte a magyarság kialakulásának színterét, amit őshazának nevezünk.³ A Kárpát-medence elfoglalását megelőzően, az ide vezető vándorlás során pedig több területen is éltek hosszabb-rövidebb ideig, különböző népcsoportokkal kapcsolatba kerülve. Ezek közül három szállásterülettel foglalkozott a kutatás: Magna Hungaria, Levédia és Etelköz, amelyek az egykori Szovjetunió területére estek. A Szovjetunió felbomlásával és a tudományos kapcsolatok szinte teljes elenyészésével az 1990–2005 közötti időszakban a magyar őstörténet kelet-európai régészeti kutatása magyar részről (is) rendkívül marginális területté vált.⁴ Néhány kiváló orosz, ukrán és

¹ Móra Ferenc Múzeum, Régészeti Osztály. Szeged 6720 Roosevelttér 1–3. turk.attila@mfm.u-szeged.hu. Tudományos életrajz és bibliográfia: <http://kikicsoda.regeszet.org.hu/hu/node/1534>, illetve <http://www.mfm.u-szeged.hu/index.php/muzeumok-kiallitohelyek/munkatarsak/669-munkatarsak-turkattila.html>. Válogatott, az internetről letölthető tanulmányai: <http://independent.academia.edu/AttilaT%C3%BCrk/Papers>.

² Fodor István: Óstörténelmi viták és álviták. In: *Csodaszarvas IV.*, szerk. Molnár Á. (Budapest: Molnár Kiadó, 2012), 125–146; Bálint Csanád: A 9. századi magyarság régészeti hagyatéka. In: *Honfoglalás és régészet. A honfoglalásról sok szemmel 1.*, szerk. Kovács L. (Budapest: Balassi Kiadó, 1994), 39–46; Langó P.: *Amit elrejt a föld... A 10. századi magyarság anyagi kultúrájának régészeti kutatása a Kárpát-medencében* (Budapest: L'Harmattan, 2007).

³ Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy ez a terminológia bizonyos szempontból pontatlan és félrevezető lehet, ugyanis az őshazaként feltételezett régió az orosz – cizelláltabb – földrajzi fogalmak szerint „még csak” a „Zaural’ e”, vagyis az Urálon túli közvetlen régió területén fekszik. Ez a vidék szervesen kapcsolódik a hegység nyugati oldalán elhelyezkedő baskíriai és Káma-vidéki erdős sztyepphez. A jellegzetes szibériai földrajzi környezet és maga a Nyugat-Szibériai Alföld is csak a Tobol folyótól, illetve Cseljabinszkaja és Kurganszkaja oblaszt’ közigazgatási régióktól keletre kezdődik. Vö. <http://ru.wikipedia.org/wiki/Завуралье> (2012.08.01).

⁴ Ez okozhatta, hogy a legújabb kelet-európai régészeti forrásanyag hazai ismeretének hiányára az orosz kollégák több recenzióban is felhívták a magyar őstörténet-kutatás figyelmét, pl. Геннадий. Е. Афанасьев: Где же археологические свидетельства существования Хазарского государства? *Российская Археология* (2001:2), 43–55.; Валентина Е. Флёрова: А. Рónа-Tas. Hungarians and Europe in the Early Middle Ages: An Introduction to Early Hungarian History (Budapest, 1999), ill. (рец.) *Российская Археология* (2003:1), 170–176.

1. kép: A magyarok elődeinek feltételezett kelet-európai vándorútja (sárga, alaptérkép Fodor – Diószegi – Legeza 1996) és a honfoglalás kori hagyaték keletei kapcsolatrendszere (lila, Türk 2011 nyomán)

moldáv régész – többé-kevésbé tájékozott lévén a honfoglalás kori leletanyagunk tekintetében – persze felismerte egy-egy leletegyüttesben a lehetséges „(ős)magyar” kapcsolatot és cikkeiben utalt is erre. Az egykori szállásterületek azonosításhoz azonban az említett régió teljes, jól felgyűjtött, helyi leletösszefüggéseivel együtt értékelt és biztos időrendi alapokon nyugvó adatbázisára⁵ lenne szükség. Ezt pedig az új honfoglalás kori, illetve keleti leletek fényében folyamatosan újra kell értékelnünk.⁶

A magyar őstörténet régészeti kutatása szorosan összefonódott a Kárpát-medence honfoglalás kori régészetével. Ez nem csoda, hiszen a magyarok elődeinek régészeti azonosítására létrejött mindkét alapvető kutatási módszer, az ún. lineáris (az Uráltól a Kárpátokig), illetve a retrospektív (a Kárpát-medence 10. századi emlékéanyagából kiinduló, annak keleti előzményeit kereső) szemlélet esetében a honfoglaló hagyaték elengedhetetlen viszonyítási pont.⁷ A ma rendelkezésünkre álló adatok alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a Kárpát-medence 10. századi régészeti hagyatékának minden kétséget kizáróan vannak 9. századi kelet-európai előzményei, vagyis gyökerei. Az is világos azonban, hogy ezek aránya a honfoglalás kori anyagon belül nem éri el az évtizedekkel ezelőtt feltételezett szintet. Ugyanakkor jelentős mennyiségben állnak rendelkezésünkre olyan párhuzamok keleten, egészen az Urálig, melyek a magyar honfoglalás általánosan elfogadott 895-ös időpontja után, vagyis a 10. században kerültek földbe, tehát egy időben a Kárpát-medencei honfoglaló anyaggal. Érdekes, hogy ez utóbbiak azonban szinte csak olyan régiókban fordulnak elő, amelyeket korábban a magyarok elődeinek lehetséges szállásterületeivel hoztak kapcsolatba. Feltérképezésük és történeti-régészeti értékelésük, valamint a jelenség értelmezése legalább ugyanolyan fontos, mint a 895 elé keltezhető keleti párhuzamoké.

Számos – főként szórvány – keleti analógia esetében nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy 895 előtt vagy után került-e földbe. Ez a hagyományos (a leletek formai jellegzetességeinek azonosságára és különbségeire építő) régészeti módszerekkel szinte megválaszolhatatlan kérdés hívja fel a figyelmünket az új termé-

⁵ Ennek előzményeihez ld. Pósta Béla: *Régészeti tanulmányok az Oroszféldön I–II.* (Budapest–Leipzig: V. Hornyánszky – K. W. Hierschemann, 1905); Erdélyi I.: *Scythia Hungarica. A honfoglalás előtti magyarság régészeti emlékei* (Budapest: Mundus 2008); Владимир А. Иванов: *Древние угры-мадьяры в Восточной Европе* (Уфа: Гилем, 1999).

⁶ Fodor István: Az őscseremisztarsólyelem. In: *Ünnepi írások Bereczki Gábor tiszteletére*, szerk.: Bereczki A. – Csepregi M. – Klima L. *Urálisztikai Tanulmányok 19.* (Budapest: ELTE Finnugor Tanszék – Numi Tórem Alapítvány, 2010), 163–171.

⁷ Fodor István: *Verecke híres útján a magyar nép őstörténete és a honfoglalás* (Budapest: Gondolat, 1975); Langó Péter: *Amit elrejt a föld... A 10. századi magyarság anyagi kultúrájának régészeti kutatása a Kárpát-medencében* (Budapest: L'Harmattan, 2007).

Türk Attila • A korai magyar történet kutatásának új régészeti programja

szettudományos vizsgálatok, elsősorban a radiokarbon keltezés széleskörű, értő használatának szükségességére.⁸ Összefoglalva tehát, az új keleti leletekkel kapcsolatban ma még csak a honfoglalás kori hagyatékek keleti kapcsolatrendszeréről, és nem kizárólagosan előzményeiről lehet beszélni.

A szállásterületek elhelyezkedését vizsgálva azt látjuk, hogy az újabb kelet-európai régészeti eredmények alapján az Urál és a Kárpátok közötti régió 9. századi hagyatékában kezdenek olyan jól körülhatárolható lelőhelycsoportok kirajzolódni, amelyek egyszerre mutatnak kapcsolatot a Kárpát-medence és a Dél-Urál régió kora középkori hagyatékával. Ezek alapján újabb információkat kapcsolhatunk a magyarok elődeinek feltételezett vándorútjához, de legalábbis kizárhatjuk azokat a területeket, ahol az intenzív kutatás ellenére mindmáig nem ismerünk ilyen jellegű régészeti leleteket (pl. kaukázusi őshaza-elmélet). A kiemelkedő új leletek között a Dnyeszter Menti Köztársaság területén feltárt Szlobodzeja,⁹ illetve Ukrajnában a Dnyeper középső folyása mentén – elsősorban annak nyugati oldalán – elhelyezkedő lelőhelyeket (Szubotcy [2. kép], Katyerinovka, Korobcsino, stb., azaz a kutatásban Szubotcy-lelethorizontnak nevezett csoportot) említhetjük.¹⁰ Ezek rajzolják ki nagy valószínűséggel az írott forrásokból ismert Eteköz területét. A radiokarbon módszerrel is megerősítve a 9. század második felére keltezhető Szubotcy-lelethorizontban¹¹ jól tükröződnek a szomszédos, elsősorban az északi, szláv területekkel való kapcsolatok (főként a jellegzetes import szláv kerámialeletek alapján), melyekről az írott források is megemlékeznek.

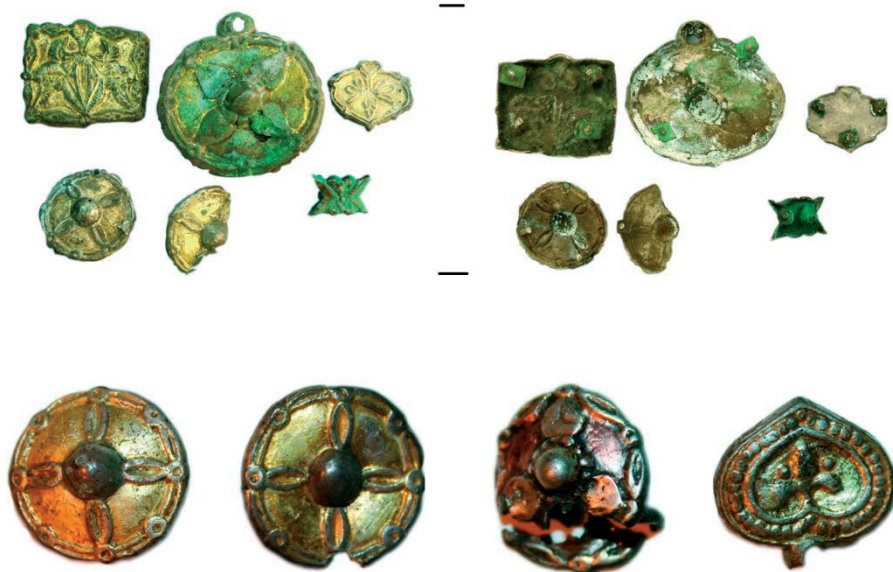
2. kép: Csat és övveretek a Szubotcy lelőhelyről (Ua) (Türk A. felvétele 2011)

⁸ A természettudományos vizsgálatok esetében a kormeghatározás mellett elsősorban a fémtárgyknál az alapanyag eredetét tisztázó, a pontos anyagösszetételt nyújtó PIXE-mikroszondás módszert említhetjük: Csedreki L. – Kustár R. – Langó P.: Honfoglalás kori ezüst veretek vizsgálata mikro-PIXE módszerrel (Micro-PIXE analysis of gilt silver mounts from the Hungarian Conquest Period). In: *Környezet – Ember – Kultúra. A természettudományok és a régészet párbeszéde. 2010. október 6–8-án megrendezett konferenciájának tanulmánykötete*, szerk. Kreiter A. – Pető Á. – Tugya B. (Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ, 2012), 271–278. Az archaeogenetikai vizsgálatok esetében mind az mtDNS, mind pedig az Y-kromoszómás leszármazási vonalat felderítő vizsgálati módszerektől remélhetünk komoly segítséget. A genetikai vizsgálatoknál azonban hangsúlyoznunk kell, hogy a hazai összehasonlító anyagot mindenképpen 10. századi és nem a recens minták kell, hogy alkossák, tekintve, hogy a 10. századi népesség lehetséges keleti kapcsolatrendszerét kutatjuk. Ezt elsősorban a még keleten született, de már a Kárpát-medencében eltemetettek csontanyagának vizsgálatától remélhetjük, melyet viszont ma már világos, hogy csak radiokarbon keltezéssel fogunk tudni elkülöníteni.

⁹ Татьяна А. Щербакова – Елена Ф. Тащи – Николай П. Тельнов: *Кочевнические древности Нижнего Поднепровья (По материалам раскопок кургана у г. Слободзея)*. Археологическая библиотека, выпуск IV. (Кишинёв: Институт культурного наследия АН Молдовы, 2008).

¹⁰ Алексей В. Комар: Древние мадьяры Етелькеза: перспективы исследований. In: *Мадьяри в Середньому Подніпров'ї. Археологія і давня історія України*. Випуск 7. (Київ, 2011), 21–78.

¹¹ Türk Attila Antal: A szaltovói kultúrkör és a magyar őstörténet régészeti kutatása. In: *Középkortörténeti tanulmányok 6. A VI. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2009. június 4–5.)*, szerk. G. Tóth P. – Szabó P. (Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2010), 261–306, 5. kép.

3. kép: A honfoglalás kori leletanyag legújabb párhuzamai Cseljabinszk (Ru) térségéből (Türk A. felvétele 2010)

Levédia helyének meghatározása ugyanakkor továbbra is rendkívül problematikus. A Don-Szeverszkij-Donyec vidéken – ahová korábban helyezték – ugyanis nincs régészeti nyoma egy a 6–8. század között az Urál vidékéről odaköltöző népességnek. Másrészt mind a feltételezett etelközi, mind pedig a honfoglalás kori hagyatéék rendkívül csekély kapcsolatot mutat az említett területen a 8–10. század között elterjedt szaltovo-majackaja kultúrával. A szaltovói műveltséget főként az 1960-as évektől egy kiterjedtebb értelemben, a teljes egykori Kazár Kaganátus régészeti lenyomataként értelmezték a szakemberek. Ezt a régészeti műveltséget, melyet igen jelentős belső eltérései miatt már korábban is ún. geográfiai variánsokra osztottak¹² ma már sem az orosz, sem az ukrán kutatás nem tartja egy egységes régészeti műveltségnek a Svetlana A. Pletnyova által vélt értelemben.¹³

A szaltovói kultúra meghatározását, illetve annak a magyarok elődeire gyakorolt hatását a hazai kutatás ugyanakkor már korábban is eltérően ítélte meg.¹⁴ A szaltovóinak vélt párhuzamok egy részéről egyér-

¹² Светлана А. Плетнёва: *От кочевий к городам. Салтово-маяцкая культура. Материалы и исследования по археологии СССР 142.* (Москва: Наука, 1967).

¹³ A két névadó lelőhelyen megfigyelt régészeti anyag elterjedése alapján ugyanis csak az ún. alán vagy erdős sztyeppi variáns nevezhető ezzel a terminológiával, Геннадий. Е. Афанасьев: *Где же археологические свидетельства существования Хазарского государства?* *Российская Археология* (2001:2, 43–55), a többi földrajzi variáns szaltovói összefüggéseit az orosz és ukrán kutatók meggyőzően cáfolták (Алексей А. Иванов: *К вопросу об этнокультурной характеристике захоронений в “курганах с ровиками” Нижнего Дона и Волжско-Донского междуречья.* In: *Хазары.* (Москва: ДЖОЙНТ-Сефер 2002, 36–38); Владимир В. Колода: *Салтовская культура на Харьковщине: очередной юбилей (итоги и перспективы исследований).* In: *Салтово-маяцка археологічна культура: 110 років від початку вивчення на Харківщині: збірник наукових праць, присвячених проблемам та перспективам салтовознавства, за матеріалами Міжнародної наукової конференції «П’ятнадцять Слобожанські читання»* Ред.: Г. Є. Свистун. (Харків: ОКЗ «ХНМЦОКС», 2011, 21–31); Валентина Е. Флорова – Валерий С. Флоров: *Дагестанский вариант салтово-маяцкой культуры: правомерность выделения. Крупновские чтения по археологии Северного Кавказа 21* (Кисловодск: Институт археологии РАН, 2000, 137–141). A fenti szempontok miatt találkozunk manapság az orosz és ukrán szakirodalomban is gyakran a „szaltovói időszak” vagy „szaltovói kultúrkör” terminusokkal olyan kutatóknál is, akik a kazárok vezető és kultúrateremtő szerepét egyébként nem vitatják, pl. Алексей В. Комар: *Предсалтовские и раннесалтовский горизонты Восточной Европы.* *Vita Antiqua* 1999:2 (Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 1999, 111–136). A kérdésről részletesen ld. Türk Attila Antal.: *A szaltovói kultúrkör és a magyar őstörténet régészeti kutatása.* In: *Középkortörténeti tanulmányok 6. A VI. Medieviztikai PhD-konferencia (Szeged, 2009. június 4–5)* szerk. G. Tóth P. – Szabó P. (Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2010), 261–306.

¹⁴ Vö. Fodor István: *Bolgár-török jövevényszavaink és a régészet.* In: *Magyar őstörténeti tanulmányok,* szerk. Bartha Antal – Czeglédy Károly – Róna-Tas András (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977), 79–114., illetve Bálint Csanád: *A szaltovó-majaki kultúra avar és magyar kapcsolatairól (On the Avar and Hungarian relations of the Saltovo-Mayak culture).* *Archaeologiai Értesítő* 112 (1975), 52–63, és Révész László: *Szempontok a honfoglalás kori leletanyag időrendjének meghatározásához a keleti párhuzamok alapján.* *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 4 (1998), 523–532.

telmüen kimutatható, hogy vagy nem szaltovói eredetűek (pl. cserépbográcsok), vagy olyan tárgytipusok, amelyek a szaltovói kultúrával szomszédos területekről is ismertek mint importok vagy helyi utánzatok (vö. volincevszkaja-kultúra, vagy az ún. ősmordvin temetők). Így szaltovói jellegű tárgytipusok nem pusztán a szaltovói törzsterületeken lakva kerülhettek a magyarokhoz.¹⁵

A honfoglalás kori emlékek keleti kapcsolatait áttekintve azt tapasztaljuk, hogy a honfoglalás kori, illetve az etelközi régió 9. és 10. századi emlékei jóval szorosabb kapcsolatot mutatnak a Dél-Urál és a Középső-Volga vidék 8–9. (és persze 10.) századi leleteivel. A Középső-Volga vidékén elsősorban Szamara város környékén,¹⁶ valamint az Urál keleti oldalán, Cseljabinszk térségében (Szinyeglazovo, Uelgi) kerültek elő döbbenetes hasonlóságot mutató új leletek (3. kép).¹⁷ Régészetiileg tehát jelenleg elfogadhatónak tűnik az a már többek által publikált történeti elképzelés, mely nem számol önálló levéddiai szállásterülettel, hanem azt Etelköz – feltehetően annak keleti – részének tekinti (1. kép).

A Dél-Urál, illetve a Középső-Volga vidék, valamint a Dnyeper menti leletek időrendje alapján úgy tűnik, egy feltehetően gyors és a 9. század elejénél nem korábbi „átköltözéssel” számolhatunk a magyarok elődei esetében, amint ezt a szovjet-orosz és ukrán kutatás már korábban is feltételezte.¹⁸

Az elvándorlás pontos okát ma még nem ismerjük – ez régészetiileg egyébként is nehezen vizsgálható kérdés –, de a történeti szakirodalomban már korábban is feltételezett, ún. első besenyő háború logikus elképzelésnek tűnik.¹⁹ A valóban nomád besenyők jelentette veszély egyébként részben magyarázat lehet arra a régészeti tényre is, hogy a Volga és a Dnyeper között csak rendkívül szórványos „magyar” adataink vannak. Tartósabb megtelepedésre csak a Dnyeper mentén – annak is inkább a nyugati oldalán – utalnak régészeti leletek. Ismerve ugyanis a nomád népek és főként hadseregek mobilitását, néhány 100 km-es távolság nem tűnik biztonságos megoldásnak egy ilyen esetben.²⁰

Bízunk benne, hogy az elmúlt néhány évben ismertté vált új, a honfoglalás kori leletanyag kialakulása kutatásában fontos szerepet játszó, kelet-európai kora középkori leletanyag lendületet adhat – illetve kell, hogy adjon – a magyar őstörténet régészeti kutatásának. A kelet-európai múzeumokban sajnos többnyire folyamatosan pusztuló, de a téma kutatása számára létfontosságú műtárgyak feltérképezése és adataik rögz-

¹⁵ A kérdéstről részletesen ld. Türk Attila Antal: A szaltovói kultúrkör és a magyar őstörténet régészeti kutatása. In.: *Középkortörténeti tanulmányok 6. A VI. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2009. június 4–5)*, szerk. G. Tóth P. – Szabó P. (Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2010), 261–306.

¹⁶ Дмитрий А. Сташенков: Памятники мадыарского круга в Самарском Поволжье In: *Международный конгресс средневековой археологии Евразийских степей Конференция «Идель-Алтай: истоки евразийской цивилизации»*. Отв ред.: Ф. Ш. Хузин. (Казань: Академия наук Республики Татарстан, Институт истории им. Ш. Марджани, 2009), 228–229.

¹⁷ Сергей. Г. Боталов – Андрей А. Лукиных – Елена В. Тидеман: Погребальный комплекс могильника Уелги – новый средневековый памятник в Южном Зауралье. *Челябинский Гуманитарный Научный Журнал* 15 (2011:2), 104–114.

¹⁸ Pl. Дмитрий А. Сташенков: Памятники мадыарского круга в Самарском Поволжье In: *Международный конгресс средневековой археологии Евразийских степей Конференция «Идель-Алтай: истоки евразийской цивилизации»*. Отв ред.: Фаяз Ш. Хузин. (Казань: Академия наук Республики Татарстан, Институт истории им. Ш. Марджани, 2009), 228–229.

¹⁹ Ennek 9. századi (eleji) időrendje mellett szólhat a volgai bolgárok ekkor már sűrűnek mondható települési tömbje a Középső-Volga vidékén. Így ugyanis egy délről-délkeletről, a füves sztyepp irányából érkező komoly támadás elől északi irányba már feltehetően nem lehetett kimozdulni, a legbiztonságosabb megoldásnak a Volgán való átkelés tűnik.

Az időrenddel kapcsolatban kell megjegyeznem azt is, hogy török nyelvű népcsoportok Középső-Volga – Dél-Urál vidéki feltűnésével ma már a késő hun kortól számol a kutatás, a 9. századig pedig több hullámban is. Vö.: Евгений П. Казаков: Новые археологические материалы к проблеме ранней тюркизации Урало-Поволжья. *Татарская археология* 4–5 (1999:1–2) 23–38. Ez a vélemény a szaltovói kultúrkörrel szoros kapcsolatot mutató régészeti leletek helyi feltűnésével (pl. Novinki-, és Uren'-típusú lelethorizont) legkésőbb a 7–8. század fordulójától ma már régészetiileg is alátámaszthatónak látszik. Másrésztől, hogy a magyarok elődei mikor jelentek meg ebben a térségben, azt ma még nehéz megmondani. Azonban régészeti tény, hogy a kusnarenkovszkaja- (6–8. sz.), illetve a karajakupovszkaja-kultúra (8–9. sz.) jellegzetes kézzel formált, zúzott kagylóhéjjal soványított, zsinórdíszes Urál-vidéki kerámiáját ma már több Szamara környéki lelőhelyről — köztük több telepről is — ismerjük. Vö. Дмитрий А. Сташенков: Памятники мадыарского круга в Самарском Поволжье In: *Международный конгресс средневековой археологии Евразийских степей Конференция «Идель-Алтай: истоки евразийской цивилизации»*. Отв ред.: Фаяз Ш. Хузин. (Казань: Академия наук Республики Татарстан, Институт истории им. Ш. Марджани, 2009), 228–229.

²⁰ Vö. az avarok esetét a türkökkel.

Türk Attila • *A korai magyar történet kutatásának új régészeti programja*

zítése elengedhetetlen. Ezt a munkát egy frissen elnyert, négy éves OTKA kutatási pályázat keretében fogjuk elvégezni 2012 szeptemberétől. A magyar honfoglalás kori régészet számára ugyanakkor fontos lenne, hogy közvetlenül is bekapcsolódjon a keleti ásatásokba és új lelőhelyek felderítésébe, s így visszakerüljön a nemzetközi tudományos vérkeringésbe. Ezt az orosz és ukrán régészeti kutatás is nagyban üdvöznél és támogatná. Ennek érdekében megkezdjük az előkészületeket, hogy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészeti Tanszékének keretében – az ott futó igen sikeres nemzetközi projektek szervezési tapasztalatainak felhasználásával – 2013-tól ismét magyar-orosz régészeti expedíció kutassa a magyar őstörténet régészeti kérdéseit, melyre éppen 30 éve nem volt példa.

AJÁNLOTT IRODALOM

BÁLINT, CSANÁD

Die Archäologie der Steppe. Steppenvölker zwischen Volga und Donau vom 6. bis zum 10. Jahrhundert. Wien–Köln: Böhlau, 1989.

FODOR ISTVÁN – DIÓSZEGI GYÖRGY – LEGEZA LÁSZLÓ

Őseink nyomában. A vándorló, honszerző és kalandozó magyarok képes krónikája. Budapest: Magyar Könyvklub-Helikon, 1996.

СВЕТЛАНА А. ПЛЕТНЁВА

Салтово-маяцкая культура. In: *Стени Евразии в эпоху средневековья.* Археология СССР. (Москва: Наука, 1981), 62–75.

TÜRK ATTILA ANTAL

A magyar őstörténet és a szaltovói régészeti kultúrkör. Doktori (PhD) disszertáció tézisei. Szeged, 2011.